

References

1. Mel'nychenko V. (2024). *Utvorennya ta rozvytok Cherkas'koyi oblasti. Kray u dobu tvorennya nezalezhnoyi Ukrainy. Cherkas'ka oblast': shlyakh dovzhynoyu v 70 rokiu. Istoryko-dokumental'ni narysy do 70-richchya utvorennya Cherkas'koyi oblasti*. Cherkasy: Vertykal', vydavets' Kandych S. H. [in Ukrainian].
2. Mel'nychenko V. (2020). *Istoriya presy Cherkashchyny (KHKH – pochatok KHKHI st.)*. Cherkasy: «Vertykal'», vydavets' Kandych S.H. [in Ukrainian].
3. Mel'nychenko V. (2023). *Moya Cherkashchyna (istoriya ridnoho krayu vid naydavnishykh chasiv do suchasnosti): navchal'no-metodychnyy posibnyk dlya vchyteliv zakladiv zahal'noyi seredn'oyi osvity*. Cherkasy, «Vertykal'», vydavets' Kandych S. H. [in Ukrainian].
4. Mel'nychenko V. (Ed) (2023). *Cherkasy : istoriya i suchasnist' : navchal'nyy posibnyk dlya zakladiv zahal'n. sered. osvity*. Cherkasy : «Vertykal'», vydavets' Kandych S. H. [in Ukrainian].
5. Mel'nychenko V. (Ed) (2013). *Naymolodsha v Ukraini. Cherkas'kiy oblasti – 60 rokiu: etapy rozvytku, lyudy i podiyyi*. Cherkasy. [in Ukrainian].

DOI: 10.15407/kraieznnavstvo2024.02.036

УДК 908-051(477.46):355.4(470:477) «2022/2023»(045)

Григорій Голиш (м. Черкаси)

кандидат історичних наук, доцент,

директор наукової бібліотеки імені Михайла Максимовича

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

E-mail: golgri@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5203-0859>

Лариса Лисиця (м. Черкаси)

кандидатка історичних наук, доцентка

Черкаського національного університету

імені Богдана Хмельницького

E-mail: lorlus@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9915-6325>

Творчий доробок краєзнавців Черкащини в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України (2022–2023 рр.)

Метою статті, що має виразну актуальність, є аналіз творчого доробку краєзнавців Черкащини в перші два роки повномасштабної агресії путінської Росії проти України. **Наукова новизна.** Оригінальність дослідження полягає насамперед у відсутності публікацій на цю тему у сьогоденних наукових студіях. Текстуальному аналізу піддано найбільш вагомні краєзнавчі праці, які побачили світ у вказаний період як окремі різножанрові й політематичні видання. **Методологія дослідження** базується на принципах історизму та багатофакторності. Для реалізації дослідницьких завдань використано полідисциплінарні, компаративістські, мікрорівневі, ретроспективні підходи й застосовано методи опису, контент-аналізу, синтезу, узагальнень. **Висновки.** З'ясовано

пріоритетні напрями новітніх краєзнавчих досліджень, зокрема обґрунтовано думку про нев'янучий інтерес науковців до історії та культури населених пунктів Черкаського краю. Підкреслено й вагомe місце регіональної персоналістики та напрями акумулювання довідкової інформації. Акцентовано увагу на краєзнавчих виданнях, які адресовано підростаючому поколінню задля патріотичного виховання юних мешканців краю. Окреслено й окремі проблеми у публікативній діяльності місцевих краєзнавців. З огляду на значний динамізм розвитку краєзнавчого руху в Шевченковому краї досліджена в цій статті проблема відзначається неабияким гносеологічним потенціалом, а відтак має великі перспективи для подальших наукових студіювань.

Ключові слова: краєзнавство, історіографія, видання, книга, монографія, історія поселень, персоналістика, навчальний посібник, збірник, довідник, автор.

Hryhoriy Golysh (Cherkasy)

candidate of historical sciences, associate professor,
director of the scientific library named after Mykhailo Maksymovych
Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi
E-mail: golgri@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5203-0859>

Larisa Lysytsia (Cherkasy)

candidate of historical sciences, associate professor
Cherkasy National University
named after Bohdan Khmelnytskyi
E-mail: lorlus@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9915-6325>

Creative work of local experts of Cherkashkia in the conditions of full-scale aggression of the Russia against Ukraine (2022–2023)

*The purpose of the article, which is clearly relevant, is to analyze the creative work of local historians of Cherkasy in the first two years of the full-scale aggression of Putin's Russia against Ukraine. **Scientific novelty.** The originality of the research lies primarily in the absence of publications on this topic in today's scientific studios. Textual analysis of the most important works of local history, which were published in the specified period as separate multi-genre and multi-thematic publications. **The research methodology** is based on the principles of historicism and multifactoriality. To implement the research tasks, multidisciplinary, comparative, micro-level, retrospective approaches were used, and the methods of description, content analysis, synthesis, and generalization were applied. **Conclusions.** The priority directions of the latest regional studies are clarified, in particular, the opinion about the unfading interest of scientists in the history and culture of settlements of the Cherkasy region is substantiated. The important place of regional personnel and the directions of accumulation of background information are also emphasized. Attention is focused on local history publications, which are addressed to the younger generation for the sake of patriotic education of young residents of the region. Specific problems in the publishing activity of local local historians are also outlined. Given the significant dynamism of the development of the local history movement in the Shevchenko region, the problem investigated in this article is marked by considerable epistemological potential, and therefore has great prospects for further scientific studies.*

Key words: local history, historiography, publication, book, monograph, history of settlements, personal history, study guide, collection, reference book, author.

Попри неймовірні труднощі та виклики драматичного сьогодення, домінантою якого є агресивна війна путінської росії проти України, краєзнавчий актив Шевченкового краю упевнено тримає духовно-просвітницький фронт. Спираючись на унікальні творчі досягнення своїх попередників, нинішні літописці минувшини та сучасності Черкащини продовжують збагачувати розмаїту палітру краєзнавства. Це особливо важливо в наш доленосний час, коли нависла смертельна загроза над нашою державністю й національною ідентичністю. Адже вивчення подій місцевої історії дозволяє акумулювати відповідні аргументи для ідеологічної відсічі заклятим ворогам українства.

З огляду на зазначене та враховуючи відсутність відповідних публікацій метою запропонованої історіографічної розвідки є на основі текстуального аналізу видрукованих краєзнавцями краю праць (переважно окремих видань), котрі побачили світ у воєнні 2022–2023 рр. проаналізувати їхній творчий доробок, окреслити певні проблеми в цій царині краєзнавчого руху.

Як і досі, пріоритетне значення у творчості черкаських краєзнавців мають дослідження історії населених пунктів краю. Такі мікрорівневі зрізи минувшини територіальних соціумів є доволі продуктивним засобом конкретизації подій загальнонаціональної історії.

Зокрема, через кілька місяців після початку війни вийшла друком доволі об'ємна книга, яка є комплексним дослідженням минувшини села Деньги, що на Золотоніщині¹. Це видання спирається на досить розлогу й диверсифіковану джерельну базу, яка формувалася авторами упродовж багатьох років. Зокрема, використано матеріали Центрального державного історичного архіву (м. Київ), державних архівів Полтавської та Чер-

каської областей, поточного архіву місцевого господарства та сільської ради. Стала в пригоді й інформація, почерпнута із газетного фонду та колекції стародруків Національної наукової бібліотеки ім. В. Вернадського (м. Київ), Черкаського обласного й Золотоніського краєзнавчих музеїв. Чільне місце в джерельній базі видання належить спогадам учасників подій, результатам інтерв'ювання та опитування деньгівчан. Усе це дозволило авторам вийти на необхідний рівень фактологічного забезпечення історичного нарративу.

Автори книги намагалися якомога повніше охопити всі хронологічні відтинки минувшини села, включаючи і його передісторію. При цьому об'єктом висвітлення стали усі сфери сільської життєдіяльності, подані крізь призму історичного часу: соціально-економічні відносини, духовне життя, повсякденність, природне середовище й мікротопоніми тощо. Ця книга щільно заповнена відомостями про земляків, котрі творили історію краю в різні її періоди, а відтак це відобразило послідовну антропоцентричність дослідження.

Композиційно запропонована книга складається з 5 великих розділів, які своєю чергою діляться на 28 підрозділів. Завершальний розділ містить життєписи найзнаменитіших деньгівчан, виконані в жанрі нарисів. Основний зміст книги доповнює й конкретизує книга-додаток², у якій вміщено 14 іменних таблиць (списки учасників різних історичних подій чи відзначених нагородами, а також окремі спогади деньгівчан).

Серед краєзнавчих видань такого штибу доволі помітне місце посідає й фундаментальна книга К. Шумейко обсягом майже 57 друкованих аркушів, де досліджено історію та сьогодення села Папужинці, що на Тальнівщині³. У 12 структурних частинах цього гарного видання хронологічно послідовно й доволі усебічно подано головні віхи минувшини цього

¹ Голиш Г. М., Воронай А. Ю., Лисиця Л. Г. Село Деньги в українській історії від давнини до сьогодення: люди і події : іст.-краєзнав. нарис. Черкаси : Вертикаль, 2022. 328 с. : фото.¹

² Голиш Г. М., Воронай А. Ю., Лисиця Л. Г. Село Деньги в українській історії: поіменні таблиці й спогади : книга-додаток. Черкаси : Вертикаль, 2022. 108 с.

³ Шумейко К. В. Немає милішого краю ніж той, де судилося зростати. Папужинці й папужани: історія й сьогодення. Чернігів : Десна, 2023. 704 с. : фото.

поселення. При цьому досить вдало з'ясовуються особливості його історичного розвитку, які не підігнані під загальні історіографічні схеми. Усебічно висвітлена повсякденність села в різні історичні епохи, органічно вплетені в текст й усілякі родзинки сільського гламуру. Історичний наратив максимально персоналізований, з поданням детальних відомостей про найбільш знакові постаті. Широко застосовано й методи генеалогічних досліджень при аналізі найвідоміших родів. У канву історичної оповіді лягли й спогади старожилів села, його відомих людей. Виклад матеріалу позбавлений академізму, відзначається гарним лінгвістичним оформленням, що робить книгу цікавою, доступною для широкого читацького загалу. Об'єктивність дослідження забезпечено завдяки залученню надійних джерел, зокрема, документів Державного історичного у м. Київ, Державного архіву Черкаської області, стародруків, матеріалів ретро періодики, усних свідчень тощо.

Доволі помітне місце серед видань з історії сіл нашого краю займає й книга А. Перепелиці, яка також вийшла у воєнному 2023 р. й оповідає про повсякденне життя чигиринського села Вершаці упродовж кількох століть⁴. Авторка не оминула своєю увагою й історію церковного життя, освіти, бібліотечної справи, схарактеризувала пам'ятки історії й культури. Поряд із висвітленням раніших періодів минувшини села, акцент зроблено на подіях на подіях та персоналіях ХХ – початку ХХІ ст.

«Під знаком зодіака» – таку назву має книга за авторством Ф. Ф. Білецького⁵. Видання присвячено історії й сьогоденню основних сіл Водяницької громади (Звенигородщина). Звісно, найбільше уваги приділено висвітленню минувшини й сьогодення центру ОТГ – селу Водяники, яке зажило слави своєю мальовничістю, непересіченою минувшиною й культурними надбаннями. На відміну від попе-

редніх розвідок, присвячених поселенням краю, книга Ф. Білецького позбавлена композиційної цілісності й складається з окремих самодостатніх нарисів. Чимало уваги приділено й найвизначнішим постатям Водяницького краю. Слід підкреслити також досить високий рівень літературної подачі тексту книги, що є цілком зрозумілим з огляду на те, що автор книги є відомим журналістом і письменником.

Однак ці три названі вище книги не позбавлені окремих, типових для багатьох краєзнавчих видань, недоліків. Вони б значно виграли, аби їхні структури містили належний науково-довідковий апарат (географічний, іменний покажчики). У поданому К. Шумейко та Ф. Білецьким списку використаних джерел та літератури не дотримано національних стандартів бібліографічної інформації. Утім вказане ніяким чином не применшує пізнавальне й виховне значення вказаних видань.

Одне з найбільш чільних місць у творчому доробку черкаських краєзнавців воєнної доби посіла фундаментальна монографія Т. Нераденко «Археологія Черкащини», яка вражає своїм обсягом: 692 с. А-4 (86,5 д. а.)⁶. Це багатоаспектне комплексне дослідження археології Шевченкового краю, що висвітлює практично всі напрями цієї науки, без якої неможлива історична реконструкція далекої минувшини. Архітектоніка цієї по суті енциклопедичної праці з археологічного краєзнавства репрезентована 6 розділами, які своєю чергою поділені на 41 підрозділ. Глибоко й усебічно розкрито історію польових археологічних досліджень краю, подано фаховий історіографічний огляд основних наукових праць з археології, схарактеризовано музейні експозиції краю, які містять археологічні артефакти, з'ясовано напрями пам'яткоохоронної роботи, розкрито особливості туристичної та навчальної археології. Кожна структурна частина видання увінчується ґрунтовними науковими узагальненнями та

⁴ *Перепелиця А. І.* Вершаці: історія і сьогодення. Черкаси : Вертикаль, 2023. 416 с. : іл.

⁵ *Білецький Ф.* Під знаком Водолія. Черкаси : Інтроліга TOP, 2023. 172 с.

⁶ *Нераденко Т.* Археологія Черкащини: польова, друкована музейна, пам'яткоохоронна, навчальна, туристична : монографія. Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А. 2023. 692 с. : іл.

висновками й супроводжується ретельно підібраними ілюстраціями високої якості. Звертає на себе й ґрунтовна джерельна й літературно-наукова база, яка репрезентована речовими пам'ятками, архівними документами, стародруками, інтернет-ресурсами, а також критично опрацьованими дослідницькими напрацюваннями наукових попередників. Принагідно зазначимо, що загальний список бібліографічних посилань зайняв 84 сторінки (3937 позицій), що засвідчує велику працелюбність та ретельність авторки в науковій розробці теми.

Цьогоріч читачам запропоновано чергові числа (№№ 17–18) провідного часопису місцевої історії краю «Краєзнавство Черкащини»⁷. Добірка «Краєзнавча хроніка» містить різноманітні матеріали, які віддзеркалюють багатогранне й вражаюче результативне життя Черкаської обласної організації НСКУ. Вміщено також 16 ілюстрованих дослідницьких статей, присвячених різним періодам і сегментам історії Черкаського краю, а також відомим землякам.

У краєзнавчих пошуках дедалі поважніше місце займає персоналістика, завдяки якій відбувається «олюднення» історії, персоніфікація подій. Уже вдруге поспіль на базі Черкаського державного технологічного університету відбуваються регіональні історико-краєзнавчі конференції «Персоналістичний вимір історії Черкащини». На краєзнавчому форумі, що відбувся цьогоріч, було заслухано 87 доповідей. Вони були опубліковані у відповідному збірнику матеріалів, які репрезентовані 7-ма тематичними рубриками, зокрема: «Російсько-українська війна: персоналістичний вимір», «Освітяни і «шкільний фронт» під час російсько-української війни. Волонтерство», «Видатні постаті України в історії Черкаського краю», «Видатні особистості Черкащини на теренах України і світу в контексті

регіональної персоналістики», «Здобутки та творча спадщина відомих діячів культури та митців Черкащини», «Духовний спадок Черкащини: постаті», «Музейники, археологи, краєзнавці Черкащини: персоналії»⁸. Як впливає з тематичних гасел та змісту, у збірнику подано інформацію про відомих представників різних галузей суспільного життя: науки, освіти, культури, мистецтва, економіки, політики, державотворення, захисту Вітчизни тощо. Вражає й значне хронологічне охоплення аналізу персоналії: понад два століття (XIX–XX ст.). Переважна більшість персоналістичних статей виконана на добротній джерельній базі: архівних та оприлюднених документах, стародруках, спогадах, матеріалах усної історії тощо. Показово, що колектив авторів статей (понад 120 осіб) репрезентований як вченими-істориками, так і краєзнавцями-ентузіастами.

Під завісу передувілейного року бібліотека краєзнавчої персоналістики поповнилася ще одним гарним виданням. Воно присвячено Михайлу Злобинцю (Домантовичу) – відомому педагогу, поету, бандуристу, громадсько-політичному діячеві, фундатору й лідеру просвітницького руху його рідної Золотоніщини й побачило світ з нагоди 140-річчя від дня народження знаного українця⁹. Авторами-упорядниками О. Силкою та В. Козорізом (до речі, уродженцями Золотоніщини) проведено великий обсяг пошукової та аналітичної роботи, що й забезпечило її вагомий результат. Доволі солідно виглядає джерельна база реконструкції життєдіяльності відомого просвітника, яка репрезентована архівними матеріалами, стародруками, оприлюдненими документами та спогадами. За жанром книга є збірником і композиційно складається з підготовлених авторами статей про великого земляка, а також спогадів бандуриста й мистецтвознавця М. Мішалова – учня

⁷ Краєзнавство Черкащини. №№ 17–18 / ред. В. М. Мельниченко. Черкаси : Вертикаль, 2023. 192 с.

⁸ Персоналістичний вимір історії Черкащини : матеріали Другої регіон. іст.-краєзн. конф., присвяч. 85-річчю з дня народж. д-ра іст. наук, проф. Бушина М. І., Черкаси, 15 березня 2023 р. / упоряд.: В. М. Лазуренко, І. Ю. Стадник, О. О. Яшан [та ін.] ; відп. ред. В. М. Лазуренко. Черкаси : Гордієнко Є. І., 2023. 432 с.

⁹ Просвітник та бандурист Михайло Злобинець / авт-уклад.: О. Силка, В. Козоріз. Харків : Вид. О. Савчук, 2023. 192 с. : іл.

М. Злобинця. Книга містить також і репринтну версію знаменитого «Самонавчителя до гри на кобзі або бандурі» (автор М. Злобинець). Важливо в цьому зв'язку підкреслити, що матеріали запропонованої книги поряд зі своєю самодостатністю, як оригінальне дослідження, мають і неабияке джерелознавче й прикладне значення.

В умовах війни з агресорами-українофобами великого значення набувають питання дослідження та збереження національної культурно-історичної спадщини. Проведена в жовтні 2022 р. з цієї проблематики Всеукраїнська науково-практична конференція (з міжнародною участю) увінчалася виданням об'ємного збірника, котрий містить 84 матеріали¹⁰. Їхні автори акцентували увагу на унікальності культурно-історичних скарбів нашого краю та способах їх збереження, розкрили роль музеїв Черкащини у формуванні історичної пам'яті нації, поділилися досвідом збереження та пропаганди пам'яток історії й культури. У грудні 2023 р. в Черкасах проходила вже VI Всеукраїнська науково-практична конференція (з міжнародною участю) такого ж тематичного напрямку, за результатами якої також було оперативно видано відповідний збірник¹¹.

У згаданому контексті дуже своєчасною є й книга К. Бугаєнко, в якій досліджено бібліотечну минувшину Черкащини від її першоджерел до сьогодення¹². Спираючись на доволі диверсифіковану джерельну базу, авторка зуміла усебічно висвітлити становлення бібліотек нашого краю, особливості їхнього функціонування в різних суспільно-політичних умовах, розвиток бібліотечної мережі, динаміку книжкових фондів, розвиток інформаційної, соціокультурної, просвітницької

та інноваційної діяльності цих установ. Доволі солідно виглядає й науково-довідковий апарат видання та його ілюстративний ряд.

З огляду на доволі складну міжконфесійну ситуацію в сьогоденній Україні важливе місце посідають дослідження церковно-релігійних відносин в історико-краєзнавчому контексті. А тому доволі своєчасною видається книга Віталія та Володимира Побиванців, котра розповідає про 300-річну історію Благовіщенської церкви в м. Золотоноші як наступниці Зозулівського монастиря¹³. Саме при цій обителі функціонувала школа, в якій початкову освіту здобули вчений-енциклопедист М. О. Максимович та його рідні дядьки – брати Ілля, Роман, Іван, Василь і Єгор Тимківські – вчені, письменники, освітяни, державні діячі. Автори відстежили драматичну повсякденність духовної обителі в умовах гонінь на православну віру в часи католицької експансії та атеїзму більшовицької влади, з'ясували маловідомі сторінки духовного життя, подали відомості про священнослужителів різних періодів діяльності цього осередку православ'я. У структурі книги є й добірка літературних творів та спогадів, які дозволяють глибше й предметніше осягнути історію знаного духовного осередку.

Краєзнавчі знання відіграють унікальну роль у національно-патріотичному вихованні учнівської молоді. Усвідомлюючи справді доленосне значення цього напрямку освітньої діяльності, Управління освіти та науки Черкаської ОДА, обласний інститут післядипломної освіти педпрацівників та обласна організація НСКУ ініціювали запровадження навчального курсу для учнів 7–10 класів загальноосвітніх шкіл області розробили відповідну програму, яка була схвалена МОН України у червні

¹⁰ Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження» (з міжнародною участю; ЧДТУ, 20 – 21 жовтня 2022 р.) /упоряд.: В. М. Лазуренко, В. М. Стадник, О. О. Яшан. Черкаси : Вид. Гордієнко Є. І., 2022. 337 с.

¹¹ Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження» (з міжнародною участю; ЧДТУ, 7-8 грудня 2023) / упоряд.: В. М. Лазуренко, В. М. Стадник, О. О. Яшан, О. В. Литвин. Черкаси : Вид. Гордієнко Є. І., 2023. 299 с.

¹² Бугаєнко К. С. Бібліотечна справа Черкащини від першоджерел до сьогодення : історико-краєзнавчий нарис. Черкаси : Вертикаль, 2023. 172 с. : фото.

¹³ Побиванець Віт., Побиванець Вол. Обитель на Зозулівці. Чорнобай : Чорнобаїв. комун. полігр. п-во, 2022. 176 с.: іл.

2023 р.¹⁴. Задля створення необхідної методичної основи викладання цього унікального курсу багаторічний лідер краєзнавства Черкащини В. М. Мельниченко підготував відповідний навчально-методичний посібник, котрий досі не має аналогів в Україні і йому також надано гриф МОНУ¹⁵. У цій навчальній книзі комплексно й системно подано матеріал з історії нашого краю від давнини до сьогодення. Посібник складається з 6 розділів і окрім першого, де викладено методологічні проблеми краєзнавства, структурні частини містять матеріали для послідовного викладання історії краю учням 7, 8, 9, 10, 11 класів, які максимально корелюються з відповідними періодами історії України. До позитивних якостей цього видання слід віднести й вміщені в ньому науково виважені методичні рекомендації щодо викладання вказаного курсу та організації краєзнавчої роботи в закладах освіти.

Чільне місце в ряду літератури цього стибу посідає й випущений колективом краєзнавців навчальний посібник «Черкаси: історія і сучасність» (під загальною редакцією В. Мельниченка)¹⁶. Його присвячено багатовіковій минувшині обласного центру та його непростому сьогоденню. Ця навчальна книга виконана на солідній джерельній базі і також стане важливою складовою методичного забезпечення викладання навчального курсу «Моя Черкащина». Кожний тематичний розділ завершується узагальнюючими матеріалами та запитаннями для самоконтролю. Кращому засвоєнню матеріалу сприятимуть і вміщені на сторінках посібника ілюстрації та хронологічна таблиця найважливіших подій.

Схоже, що цей цільовий тематичний напрям набирає в публікативній діяльності черкаських краєзнавців дедалі нових

обертів. У тому ж таки другому воєнному році побачили світ ще два видання для юних читачів, цього разу для наймолодших. За підтримки Черкаської ОДА видано «Словник-путівник юного патріота», авторками якого стали Н. Степанова, Т. Москаленко і Т. Завалко¹⁷. Цей посібник містить цікаві, подані в стислому форматі, факти з історії, культури та мистецтва Шевченкового краю, а також інформацію про його найвизначніші постаті. Для зручності пошуку матеріали словника згруповано в алфавітному порядку й вони супроводжуються високоякісними кольоровими ілюстраціями. Враховуючи виклики сучасного інформаційного суспільства, охопленого тотальною діджиталізацією, авторки до кожного сюжету вмістили QR-коди, які відкривають доступ до навчальних арт-кейсів з додатковими матеріалами, спрямованими на розвиток компетентностей школярів та формування гнучких навичок школярів. Зокрема, це тексти для читання та обговорення, вірші, загадки, скоромовки, задачі, ребуси, анаграми, е-пазли тощо.

Ще одне довідкове видання з історії краю адресовано не лише молодшим школярам, а й дошкільнятам. Воно підготовлено й видано співробітниками провідної музейної установи краю – Черкаського обласного краєзнавчого музею (авторка проєкту й упорядниці Т. Григоренко) під назвою «Подорожуємо Черкащиною: від А до Я»¹⁸. Подані зрозумілою для найменших читачів мовою, матеріали довідника розповідають про історію, культуру, найвизначніші місця та знані постаті рідного краю. Звертає на себе увагу й добротто оформлений візуальний ряд видання.

Успіху національно-патріотичного виховання безперечно сприятиме й безпосереднє залучення школярів до крає-

¹⁴ Програма навчального курсу «Моя Черкащина» для учнів 7-11 класів закладів загальної середньої освіти Черкаської області. Черкаси : Вертикаль, 2023. 60 с.

¹⁵ Мельниченко В. М. Моя Черкащина (історія рідного краю від найдавніших часів до сучасності) : навч.-метод. посіб. Черкаси : Вертикаль, 2023. 372 с.

¹⁶ Черкаси: історія і сучасність : навч. посіб. для закладів загальної середньої освіти міста Черкаси /за ред. В. М. Мельниченка. Черкаси : Вертикаль, 2023. 280 с. : іл.

¹⁷ Степанова Н. М., Москаленко Т. М., Завалко Т. А. Словник-путівник юного патріота: цікаві факти з історії, культури та мистецтва Черкаського краю. Черкаси : Інтроліга TOP, 2023. 63 с.

¹⁸ Григоренко Т. Подорожуємо Черкащиною: від А до Я. 2-ге вид. пер. і доп. Черкаси : Вид. О. Третьяков, 2023. 40 с.

знавчих студій, що здійснюється як через їхню участь в конкурсах-захистах відповідного відділення МАН, так і в учнівських наукових конференціях. У 2023 р. за підсумками роботи VIII Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції учнівської молоді «Державотворчі процеси в Україні через віки у XXI століття» вийшов збірник тез, де опубліковано 162 повідомлення юних дослідників¹⁹. Такі перші проби дослідницького пера є надзвичайно важливими в контексті підготовки дослідницько-краєзнавчої зміни.

За ініціативи черкаського краєзнавця, голови обласної організації НСПУ В. Поліщука було забезпечено перше видання «Книги псалмів пророка Давида» у перекладі цього біблійського тексту відомим поетом і перекладачем, побратимом Кобзаря, уродженцем Золотоніщини О. О. Навроцьким²⁰. В основу видання було покладено рукописний варіант перекладу, що зберігається у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. Упорядниками (В. Поліщуком, О. Боронем та І Приліпко) забезпечено подачу текстів за сучасним правописом, але зі збереженням особливостей авторської мови. Це забезпечило максимальну автентичність цієї важливої духовної пам'ятки християнства, яка в доленосні для України часи буде слугувати справжнім елеєм для душ. Підкреслимо також, що цей унікальний книжковий проєкт зреалізовано за кошти місцевих меценатів у рік 200-річного ювілею великого українця.

В умовах воєнного стану було видано й низку довідкових краєзнавчих видань. Зокрема, до 70-річчя утворення Черкась-

кої області вийшов доволі об'ємний та глибоко інформативний бібліографічний покажчик «Наймолодша в Україні», і це вже його 5-й випуск²¹. Укладачами Л. Т. Демченко і В. В. Калюжко зібрано й впорядковано інформацію про найбільш змістовні краєзнавчі видання та статті, котрі з'явилися впродовж останніх 5 років. Бібліографічна інформація подана як за тематичними напрямками, так і за географічною ідентифікацією й відзначається своєю вичерпністю та високим рівнем оформлення.

Велику актуальність має й бібліографічний покажчик, присвячений мужнім черкащанам, які стали на захист України в російсько-українській війні, а також нескореним волонтерам²². Укладачка Н. Адешелідзе подала бібліографічний опис практично всіх матеріалів зі вказаної теми, які опубліковані на шпальтах провідних газет та часописів.

Роль своєрідного навігатора для проведеного подальших літературно-краєзнавчим досліджень буде виконувати укладений В. Поліщуком біобібліографічний довідник, який акумулює подану в енциклопедичному ключі інформацію про життєтворчість 83 відомих черкаських майстрів слова, котрі впродовж останніх 50 років перебували в складі обласної організації Національної спілки письменників України²³. Це видання присвячено піввіковому ювілею цього знаного в Україні творчого об'єднання.

Неабияке прикладне значення має й довідкове видання «Краєзнавчий календар Золотоніщини. Ювілеї. 2023 рік»²⁴. Тут подано стислу довідку про минувшину й сучасність Золотоніського району та календар найбільш вагомих ювілейних дат

¹⁹ Державотворчі процеси в Україні через віки у XXI століття: VIII Всеукраїнська історико-краєзнавча конференція учнівської молоді: тези пошуково-дослідницьких робіт / Укр. держ. центр нац.-патріот. виховання, краєзнавства і туризму учн. молоді; уклад.: Д. Г. Омельченко, С. П. Турченко. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. А., 2023. 485 с.

²⁰ Книга псалмів пророка Давида / переклад з Біблії Олександра Навроцького; уклад.: О. Боронь, В. Поліщук, І. Приліпко. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. А., 2023. 324 с.

²¹ Наймолодша в Україні: бібліогр. покажч. Вип. 5. Черкаській області – 70 років / уклад.: Л. Т. Демченко, В. В. Калюжко. Черкаси: Вертикаль, 2023. 200 с.

²² Безмежно мужні та сильні духом: черкащани на захисті України: бібліогр.покажч. / уклад. Н. В. Адешелідзе. Черкаси: КЗ ОУНБ, 2023. 56 с.

²³ Черкаська обласна організація НСПУ (1972–2022 рр.): до 50-річчя Черкаської обласної організації НСПУ: біобібліогр. довід. / авт.-уклад. В. Т. Поліщук. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. А., 2023. 199 с.

²⁴ Краєзнавчий календар Золотоніщини: ювілеї. 2023 рік / авт.-упоряд. Г. М. Голиш. Черкаси: Вертикаль, 24 с.

цього краю. Чергове число названого календаря вийшло і в поточному 2024 р.²⁵ Безперечно, такі видання мають не лише інформаційну перспективу, але й мають спонукати органи місцевого самоврядування до відзначення пам'ятних дат і належного пошанування відомих ювілярів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що в умовах воєнного стану краєзнавці Черкащини не знизили обертів своєї дослідницької активності. Їхній політематичний

і різножанровий творчий доробок є вагомим дарунком 70-річному ювілею рідної області й помітним внеском у скарбницю краєзнавчого руху в Україні. А досліджена в цій статті проблема відзначається неабияким гносеологічним потенціалом, а відтак має великі перспективи для подальших наукових студіювань, зокрема в частині аналітичного огляду статей, опублікованих краєзнавцями в умовах воєнного стану.

References

1. Holysh H. M., Voropay A. YU., Lysytsya L. H. (2022). *Selo Den'hy v ukrayins'kiy istoriyi vid davnyny do s'ohodennya: lyudy i podiyi : ist.-krayeznav. narys*. Cherkasy : Vertykal'. 328 s. : foto. [in Ukrainian].
2. Holysh H. M., Voropay A. YU., Lysytsya L. H. (2022). *Selo Den'hy v ukrayins'kiy istoriyi: poimenni tablytsi y spohady : knyha-dodatok*. Cherkasy : Vertykal'. 108 s. [in Ukrainian].
3. Shumeyko K. V. (2023). *Nemaye mylishoho krayu nizh toy, de sudylosya zrostaty. Papuzhyntsi y papuzhany: istoriya y s'ohodennya*. Chernihiv : Desna. 704 s. : foto. [in Ukrainian].
4. Perepelytsya A. I. (2023). *Vershatsi: istoriya i s'ohodennya*. Cherkasy : Vertykal', 2023. 416 s. : il. [in Ukrainian].
5. Bilets'kyi F. (2023). *Pid znakom Vodoliya*. Cherkasy : Introliha TOR. 172 s. [in Ukrainian].
6. Neradenko T. (2023). *Arkheolohiya Cherkashchyny: pol'ova, drukovana muzeyna, pam'yatkookhoronna, navchal'na, turystychna : monohrafiya*. Cherkasy : Vyd. Chabanenko YU. A.. 692 s. : il. [in Ukrainian].
7. Buhayenko K. S. (2023). *Bibliotechna sprava Cherkashchyny vid pershodzherel do s'ohodennya : istoryko-krayeznavchyy narys*. Cherkasy : Vertykal'. 172 s. : foto. [in Ukrainian].
8. Pobyvanets' Vit., Pobyvanets' Vol. (2022). *Obytel' na Zozulivtsi*. Chornobay : Chornobayiv. komun. polih. p-vo. 176 s.: il. [in Ukrainian].
9. Mel'nychenko V. M. (2023) *Moya Cherkashchyna (istoriya ridnoho krayu vid naydavnishykh chasiv do suchasnosti) : navch.-metod. posib*. Cherkasy : Vertykal'. 372 s. [in Ukrainian].
10. Stepanova N. M., Moskalenko T. M., Zavalko T. A. (2023). *Slovnnyk-putivnyk yunoho patriota: tsikavi fakty z istoriyi, kul'tury ta mystetstva Cherkas'koho krayu*. Cherkasy : Introliha TOR. 63 s. [in Ukrainian].
11. Hryhorenko T. (2023). *Podorozhuyemo Cherkashchynoyu: vid A do YA. 2-he vyd. per. i dop.* Cherkasy : Vyd. O. Tretyakov.. 40 s. [in Ukrainian].

²⁵ Краєзнавчий календар Золотоніщини: ювілеї. 2024 рік / авт-упоряд. Г. М. Голиш. Черкаси : Вертикаль, 36 с.